

PROGRAM TRENINGU
UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNYCH
DLA UCZNIÓW Z AUTYZMEM

Program opracowany przez nauczyciela
wspomagającego w oddziale przedszkolnym:

mgr AGNIESZKĘ STEFAŃSKĄ

Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi
im. Leonida Teligi nr 34 w Gdyni

Sierpień 2013

WSTĘP

Praca z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych wymaga całościowego podejścia – odpowiedniego doboru metod, dostosowania programu edukacyjnego, modyfikowania pomocy dydaktycznych i kart pracy, właściwych warunków i organizacji środowiska edukacyjnego. Zabiegi te powinny uwzględniać indywidualne możliwości i potrzeby psychofizyczne dziecka, a więc aktualny poziom rozwoju intelektualnego, ruchowego i emocjonalnego, a także sferę najbliższego rozwoju ucznia.

Prezentowany przeze mnie program dotyczy treningu umiejętności społecznych, a więc odnosi się do tego obszaru, który w edukacji szkolnej często jest spychany na plan dalszy. Z uwagi na charakter mojej pracy – funkcja nauczyciela wspomagającego w integracyjnym oddziale przedszkolnym – mam znacznie większe możliwości oddziaływania na rozwój społeczny uczniów poprzez organizowanie zabaw czy też nadzorowanie współpracy podczas zabaw swobodnych.

W tytule wyszczególnieni zostali uczniowie z autyzmem, ale zarówno cele, jak i metody zawarte w programie mogą służyć rozwojowi umiejętności społecznych u uczniów z różnymi rodzajami i stopniami niepełnosprawności. Żywię nadzieję, że będzie on inspiracją dla nauczycieli i terapeutów zajmujących się dziećmi ze specjalnymi potrzebami od wczesnego wspomaganie do klas starszych.

Program uwzględnia kształtowanie umiejętności przydatnych w życiu codziennym, czynności samoobsługowych, rozwój umiejętności komunikacyjnych oraz interakcji społecznych, a także pobudzanie zainteresowań i aktywności własnej ucznia.

Program treningu umiejętności społecznych jest zgodny z Rozporządzeniem MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. dotyczącego podstawy programowej wychowania przedszkolnego (Dz. U. z dn, 15 stycznia 2009 Nr 4, poz. 17).

CELE

Jak ważny jest namysł nad założeniami opracowywanego programu niech świadczą słowa M. Kwiatkowskiej: „sprecyzowanie celów ułatwia później właściwe dobieranie środków ich realizacji. Umożliwia także ocenę uzyskanych rezultatów za pomocą odpowiednich kryteriów zawartych w tych celach.”¹

Celem głównym jest zatem trening umiejętności społecznych, co w przypadku dzieci z niepełnosprawnością jest zadaniem wymagającym wielokrotnego powtarzania i utrwalania. Jednocześnie należy mieć świadomość, iż każda sytuacja społeczna jest неповtarzalna, a schematyzm myślenia i działania naszych uczniów może prowadzić do tego, że w codziennych zdarzeniach ich zachowanie będzie zgodne z ćwiczonym i utrwalonym wzorcem. Dlatego ważne jest takie tworzenie sytuacji, aby możliwe było przełamywanie owych schematów i ukazywanie takich samych zdarzeń w różnych odsłonach.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- ✓ Rozwija świadomość własnego ciała i własnej osoby,
- ✓ Ogranicza zachowania niepożądane i stereotypowe,
- ✓ Poszerza zasób słownictwa i umiejętności komunikacyjnych,
- ✓ Rozwija zainteresowania i zostaje pobudzony do nawiązywania interakcji z rówieśnikami,
- ✓ Potrafi dbać o własny rozwój, posiada umiejętność podejmowania decyzji i wyrażania własnych potrzeb i emocji.

¹ Kwiatkowska M. (red.), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, W-wa 1985, s. 52.

METODY

Z uwagi na specyfikę obszaru, jakim postanowiłam się zająć konstruując ten program, również metody pracy wymagają pewnego zróżnicowania. Z jednej strony wykorzystam metody, o których wiele mówi się w pedagogice specjalnej, a z drugiej podkreślę istotę spontanicznej aktywności dzieci w grupie rówieśniczej.

Dla właściwego rozwoju społecznego ważne jest wsłuchiwanie się w potrzeby dziecka, podążanie za nim. Reagowanie na jego działania pozwoli na rozwój samoświadomości i wiary we własne sprawstwo, a jednocześnie będzie dawało możliwość naturalnego rozwoju zaburzonych funkcji. Oczywiście zdarza się, że na początku naszej współpracy uczeń z autyzmem nie wykazuje inicjatywy podczas zabaw swobodnych oraz zainteresowania rówieśnikami i należy całkowicie kontrolować i ukierunkowywać jego aktywność, co niejednokrotnie spotyka się ze znacznym oporem z jego strony. Niemniej nasze działania muszą być wyczułone na każdy, nawet najmniejszy przejaw aktywności ze strony dziecka, aby w odpowiednim momencie móc go uchwycić i dać dziecku poczucie, że jego potrzeby i pomysły są dla nas ważne. Na tym etapie nauczyciel pełni rolę obserwatora i delikatnie włącza się w aktywność dziecka, aby rozwinąć ją, wzbogacić. Największą możliwością prowadzenia treningu takimi metodami daje czas na zabawy swobodne, jaki jest przewidziany w podstawie programowej dla nauczania przedszkolnego.

Natomiast jeśli mówimy o metodach pracy, w których to nauczyciel jest inicjatorem, które to od początku do końca są zaplanowane i mimo otwartości na indywidualne zachowania uczniów przebiegają zgodnie z ustalonym planem, chciałabym wyszczególnić:

- ✓ Metodę Ruchu Rozwijającego W. Sherborne – poprzez ćwiczenia ruchowe pobudza do poznawania ciała, nawiązywania kontaktu dotykowego i współpracy z innymi osobami,

- ✓ Metodę Dobrego Startu – podzieloną na zadania rozwijające sferę ruchową oraz koordynację ruchowo – słuchową i ruchowo – słuchowo – wzrokową, umiejętności naśladowania i współdziałania,
- ✓ Program Oregoński – kształcenie wyszczególnionych umiejętności odnoszące się do sfery poznawczej, komunikacyjnej czy samoobsługowej,
- ✓ Pedagogikę zabawy – wykorzystywanie zabaw ruchowych, ćwiczeń integrujących grupę, wyzwalających własną aktywność dziecka i pobudzających do nawiązywania interakcji.

WSPÓŁPRACA Z RODZICAMI

Program zakłada, iż rodzice są partnerami w realizowaniu zadań związanych z rozwojem umiejętności społecznych, a więc podejmowane działania są z nimi konsultowane, a sposoby oddziaływania na dziecko są wspólnie wypracowywane, tak, aby oddziaływanie środowiska domowego i szkolnego współgrało. Rodzice są na bieżąco informowani o postępach i trudnościach, o aktualnie przerabianych treściach czy ćwiczonych umiejętnościach i przebiegu zajęć. Jednocześnie dzielą się swoimi doświadczeniami i spostrzeżeniami, a także przekazują uwagi innych specjalistów, mających kontakt z dzieckiem.

TREŚCI PROGRAMOWE

Treści programowe nie wyczerpują ogromnego wachlarza oddziaływań, jakie podejmuje terapeuta w pracy z uczniami z niepełnosprawnością. Z drugiej natomiast strony, należy pamiętać o tym, że nie jest możliwe ćwiczenie tak wielu umiejętności jednocześnie, dlatego zakres realizowania przedstawionych treści oraz dobór metod zależy od indywidualnych potrzeb dziecka, od jego sfery najbliższego rozwoju, a także od możliwości psychofizycznych danego dnia.

1. Rozwijanie świadomości własnego ciała – moje ciało, moje ubranie:

- ✓ Dotykanie, masowanie części ciała – zabawy wykorzystujące elementy metody ruchu rozwijającego oraz wierszykowych masażyków, pobudzające do interakcji z rówieśnikami,
- ✓ Oddziaływanie poprzez różne faktury, podłoża czy różną temperaturę,
- ✓ Czynności i zabawy naśladowcze – obserwowanie zachowań dorosłego czy rówieśnika i próby naśladowania (wspólne zabawy, piosenki przedstawiane za pomocą gestów),
- ✓ Rozpoznawanie części ubioru, właściwy dobór do pory roku, opisywanie wyglądu kolegów i koleżanek oraz dostrzeganie cech podobnych i różniących.
- ✓ Kształtowanie świadomości własnej osoby – używanie zaimka osobowego „ja” w kontakcie z innymi.

2. Poznawanie najbliższego otoczenia:

- ✓ Poznawanie pomieszczenia, w którym się znajdujemy – wyszczególnianie elementów ograniczających (ściany, sufit, podłoga, drzwi, okna),
- ✓ Poszerzanie przestrzeni do całej szkoły (umiejscowienie toalety, szatni, stołówki),
- ✓ Ćwiczenia na orientację w przestrzeni i rozwijanie samodzielności (np. proste polecenia związane ze znalezieniem czegoś lub podaniem innemu dziecku, wracanie w parze z obiadu do sali lekcyjnej),
- ✓ Poznanie elementów znajdujących się w określonych pomieszczeniach, porządkowanie zgodnie z przynależnością, umiejętność właściwego wykorzystania przedmiotów w zabawie, próby naśladowania czynności.

3. Samodzielność oraz umiejętności samoobsługowe:

- ✓ Wykonywanie czynności w toalecie, szatni, podczas posiłków w sali i stołówce,
- ✓ Sygnalizowanie potrzeb fizjologicznych,
- ✓ Dbanie o własne rzeczy, odkładanie ich na miejsce, porządkowanie zabawek po ukończonej pracy i zabawie,
- ✓ Pobudzanie do dokonywania wyborów.

4. Budowanie relacji z innymi – z nauczycielem, z rówieśnikami:

- ✓ Nawiązywanie kontaktu wzrokowego, zainteresowanie twarzą i mimiką rozmówcy, reagowanie na swoje imię,
- ✓ Naśladowanie mimiki i odczytywanie emocji, jakie wyraża,

- ✓ Zabawy ruchowe – integracyjne, z wykorzystaniem metody ruchu rozwijającego, metody dobrego startu,
- ✓ Wspólne działania przy stoliku – gry, puzzle, prace plastyczne w grupie,
- ✓ Zabawy swobodne w kąciakach aktywności, na placu zabaw,
- ✓ Włączanie w formy rywalizacji – zawody i gry sportowe na boisku i placu zabaw,
- ✓ Współdziałanie podczas zajęć rytmicznych – zabawy muzyczne, tańce w parach,
- ✓ Wykonywanie prac plastycznych – pobudzanie do współpracy i podziału zadań,
- ✓ Kształtowanie umiejętności czekania na swoją kolej, zgłaszania się do odpowiedzi,
- ✓ Nauka umiejętności kierowania próśb do rówieśników, chwalenia się swoimi sukcesami, prezentowania prac.

5. Poznawanie różnych zawodów i odgrywanie ról w zabawach – np. kucharz, lekarz, strażak, listonosz, sprzedawca:

- ✓ Włączanie do wspólnej zabawy z rówieśnikami, pomoc w kreowaniu zabawy (właściwy dobór elementów),
- ✓ Wspomaganie podczas odgrywania roli, rozwijanie umiejętności przyjmowania różnych ról: sprzedawca – kupujący, lekarz – pacjent, itp.
- ✓ Uczenie właściwych zwrotów w interakcjach z rówieśnikami oraz pobudzanie do spontanicznego wyrażania myśli, umiejętność opisywania czynności wykonywanych przez określone osoby,

- ✓ Stwarzanie możliwości podejmowania wyborów (np. w co chcesz się teraz bawić?, kto ma być lekarzem?, czy zaprosimy kogoś jeszcze?).

6. Rozwijanie umiejętności komunikacyjnych:

- ✓ Reagowanie na polecenia kierowane przez nauczyciela – rozumienie prostych poleceń, wskazywanie określonych przedmiotów,
- ✓ Rozwijanie mowy czynnej – pobudzanie do budowanie prostych wypowiedzi, rozwijanie słownictwa, nazywanie osób z najbliższego otoczenia, opowiadanie na pytania do ilustracji,
- ✓ Kształtowanie umiejętności wypowiadania własnych potrzeb oraz wyrażania emocji,
- ✓ Nauka zwrotów i pytań społecznych – odpowiadania na pytania nauczyciela, a także na pytania innych dzieci oraz kierowanie pytań do dzieci.

7. Współorganizowanie uroczystości i imprez klasowych – przygotowanie przedstawień, dekorowanie sali na uroczystości, współdziałanie podczas wspólnych wyjść:

- ✓ Współdziałanie podczas przygotowania dekoracji, prezentów, podczas udziału w próbach,
- ✓ Rozwijanie świadomości przynależności do rodziny oraz do grupy szkolnej.

WSKAZÓWKI DO PRACY

Ważne jest indywidualne podejście do ucznia, obserwacja jego rozwoju. Dla usystematyzowania działań i jednocześnie obiektywnej oceny poczynionych postępów pomocne będzie odnotowywanie umiejętności dziecka na danym etapie i dostrzeganych sukcesów. Należy także maksymalnie angażować ucznia do działań w grupie rówieśniczej i ukierunkowywać jego aktywność, ale jednocześnie starać się, aby nie bazował na naszej pomocy, tylko działał coraz bardziej samodzielnie. Wsparcie owej samodzielności i poczucia sprawstwa jest bardzo ważne dla rozwoju niezależności i autonomii dziecka, mimo, iż sposób wykonania polecenia może niejednokrotnie nie być zgodny z naszymi oczekiwaniami. Ważne jest w tym momencie zrozumienie i wykonanie polecenia, a nie estetyka czy dokładność.

Szczególnie ważne dla dzieci z niepełnosprawnością jest poczucie bezpieczeństwa, dlatego warto uprzedzać je o tym, co będzie się działo na zajęciach, jaką aktywność proponujemy. Jednocześnie nazywając wykonywane czynności i wykorzystywane przedmioty wzbogacamy słownictwo dziecka. Bardzo ważnym elementem jest pobudzanie motywacji uczniów do współpracy z nami i z rówieśnikami. Oczywiście powinny to być nagrody dostosowane do indywidualnych preferencji ucznia – ulubiona forma zabawy, granie na ulubionym instrumencie, smakołyk ustalony w porozumieniu z rodzicami, pieczątką czy naklejką. Natomiast stopniowo można zmniejszać ilość nagród rzeczowych i zastępować je społecznymi (pochwała, brawa).

Właściwa realizacja celów terapeutycznych nie jest możliwa bez współpracy ze środowiskiem rodzinnym dziecka, dlatego należy pamiętać o tym, aby pozyskać rodziców w procesie dydaktyczno – wychowawczym, dbając o życzliwość w kontakcie z nimi, budowanie atmosfery sprzyjającej wzajemnej otwartości, dostrzegając mocne strony dziecka i podejmowane przez rodziców wysiłki.

BIBLIOGRAFIA

1. Bogdanowicz M., *Przytulanki, czyli wierszyki na dziecięce masażyki*, Harmonia, Gdańsk 2003.
2. Bogdanowicz M., Barańska M., Jakacka E., *Metoda Dobrego Startu. Piosenki do rysowania*, Harmonia, Gdańsk 2006.
3. Bogdanowicz M., Kisiel B., Przasnyska M., *Metoda W. Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka*, WSiP, W-wa 1992.
4. Brauner A. F., *Dziecko zagubione w rzeczywistości*, WSiP, W-wa 1993.
5. Delacato C. H., *Dziwne, niepojęte. Dziecko autystyczne*, SYNAPSIS, W-wa 1995.
6. Kaufman B. N., *Uwierzyć w cud*, SYNAPSIS, W-wa 1991.
7. Kaufman B. N., *Przebudzenie naszego syna*, SYNAPSIS, W-wa 1994.
8. Kielin J., (red.) *Rozwój daje radość. Terapia dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu głębokim*, GWP, Gdańsk 1997.
9. Knill M., Knill Ch., *Programy aktywności – świadomość ciała, dotyk i komunikacja*, CMPPP, W-wa 1995.
10. Kwiatkowska M., *Dzieci głęboko nierozumiane*, oficyna „Pod wiatr”, W-wa 1997.
11. Kwiatkowska M., *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, W-wa 1985.
12. Olechnowicz H., *Opowieści terapeutów*, WSiP, W-wa 1997.
13. Piszczek M., (red.) *Terapia zabawą. Terapia przez sztukę*, CMPPP, W-wa 1997.
14. Raszevska M., Szoć K., *Wzrastajcie z nami, a nie obok nas. Program pracy edukacyjno – terapeutycznej dla dzieci z niepełnosprawnością sprzężoną i dzieci z autyzmem*, Harmonia, Gdańsk 2010.
15. Sadowska S., (red.) *Nauczanie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Akapit, Toruń 2006.
16. Sherborne W., *Ruch rozwijający dla dzieci*, PWN, W-wa 1997.